

JOHN LOCKE'DA TEMSİL TEORİSİ: SÖZCÜK VE İDE İLİŞKİSİ

Emin ÇELEBİ¹

Özet

20. yüzyılın ilk yarısında analitik filozofların epistemolojik ilgilerinin önemli ölçüde bilgi ve algı arasındaki ilişkiye odaklandığını söyleyebiliriz. Russell, Moore, H.H. Price, Ayer ve H. Paul Grice gibi düşünürlerin aralarında olduğu bu filozoflar zümresi, bütün farklılıklarına rağmen duyu-veri teorisi olarak bilinen bir doktrini savunuyorlardı. Genel çerçevesi itibarıyla temsil meselesi olarak isimlendirdiğimiz söz konusu öğretinin felsefi kökleri, Antik Yunan'a kadar götürülebilir ancak modern felsefede bu öğretinin en meşhur referanslarından biri, kuşkusuz İngiliz filozof J. Locke (1632-1704)'tur. Zihnimizin veya algımızın dışındaki nesnel dünyanın bilinebilirliği problemini ele alan Locke'un görüşleri farklı şekillerde anlaşılmış ve yorumlanmıştı ancak bu çalışmada filozofun temsil epistemolojisinin sadece sözcük ve ide ilişkisi boyutu irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: J. Locke, temsil teorisi, algı, zihin, duyu verisi.

I. Giriş

İnsan bilgisinin sınırlarını ve mahiyetini tayin edebilme çabası, 17. yüzyıldan sonra felsefenin gündemini yoğun bir biçimde işgal etmiştir. Gerçekte insanı ve insana ilişkin durumları somut veriler ve muayyen bir çerçeve üzerinden analiz edebilmek son derece güçtür çünkü insanın bizatihi kendine özgü halleri son derece karmaşıktır. Akıl, ruh, beden, algı, duyu, düşünce ve bunların her birinin detaylandırılacak birçok alt katmanının olması, içinde yaşadığımız son derece karmaşık

1 Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, e-mail:emin.celebi@inonu.edu.tr

ve sofistike olan evrenden insana, insandan evrene uzanabilen ilişkiler ağı ve bütün bunlarla birlikte dilin sınırlıkları dikkate alındığında söz konusu analizin ne denli zor olacağı daha açık bir biçimde anlaşılabilir. Dolayısıyla J. Locke insan bilgisini detaylı bir çözümlmeye girişirken doğal olarak bu zorlukların üstesinden gelmeye çalışmıştır ancak bu sorunların üstesinden ne denli geldiği veya bu sorunların doğası gereği ne denli üstesinden gelinebilecek olduğu tartışmaya açıktır. Bu itibarla bu nevi konular analiz edildiğinde çelişkiler, çelişki gibi görünen durumlar, paradokslar, indirgemeler, terminolojik güçlükler vb. birçok problematiklerle karşılaşmak mukadder olmaktadır. Temsil teorisinin de bu neviden bir problem olduğunu ve benzer güçlükler içerdiğini söyleyebiliriz.

Temsil teorisini, farkında olunan veya bilinen algı nesnesinin, nesneyi temsil eden duyuşsal bir deneyim olduğunu ileri süren bir teori olarak tanımlamak mümkündür. Algının, algılanan dünyanın özelliklerini temsil eden zihinsel durumun varlığı olarak düşünülmesi gerektiğini ileri süren bu teoriye göre bilinçli deneyimlerde gördüğümüz dünya, gerçek dünyanın kendisi değil sadece o dünyanın algısal bir yansımasıdır. Bu nedenle ancak dünyadaki nesnelere hakkındaki düşüncelerimizi veya yorumlarımızı biliyoruz çünkü zihin ile mevcut dünya arasında bir algı perdesi vardır ve bu perdeleme, onun ötesindeki herhangi bir şeyin ilk elden bilgisini önlemektedir. Böylelikle temsilci epistemolojinin fenomenalizme yaklaşan bir tavır olduğunu söyleyebiliriz.

Temsil teorisi ile ilgili tartışmalarda 17. Yüzyıl filozofu J. Locke merkezi bir yer işgal eder. Bunun nedeni Chakrabarti (20018: 61)'nin de işaret ettiği gibi filozofun ideler teorisidir. İdeler arası uygunluktan ibaret olan bilgi ve dolayısıyla bilme süreci üç ana unsur temelinde gerçekleşmektedir: zihin, nesne ve ide. Locke'un idesiz bilginin imkânsız olduğu düşüncesi doğal olarak beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir. Bu bağlamda iki farklı yorum/lama ile karşılaşmaktayız. Birincisi geleneksel yaklaşımdır. Buna göre ideler, zihinsel görüntüler veya zihinsel entitelerdir. Bu yaklaşıma *algının kaba temsil teorisi (crude representative theory of perception)* adı verilir. Ayrıca bu teori, *algının resim kökenli teorisi (Picture original theory of perception)* olarak da adlandırılır. İkinci

yorumlama biçimi ise idenin sözcüklerin anlamı olduğu biçimindedir. Bu yaklaşım da *temsiliyetçiliğin sofistike formu* (the *sophisticated form of representationalism*) olarak adlandırılabilir. Locke'un her iki yoruma da kapı aralayan ifadeleri vardır. Örneğin Wozzley, *Fontana Library*'nin girişinde Locke'un Edward Stillingfleet ile yazışmalarında 'idelerin sözcüklerin anlamından başka bir şey olmadığını' ifade ettiğini söyler. Bu iki yaklaşımdan başka üçüncü bir yaklaşım vardır ki o da Locke'un dolaysız bir realist olduğudur (Chakrabarti, 2018: 61). Bize göre bu yaklaşım birinci yorumun içinde değerlendirilebilir.

Bu çalışma temsil epistemolojisinin ikinci yorumu içinde mütalaa edilebilecek olan sözcük-ide ilişkisini konu edinecektir. Resim teorisi ve Locke'un realizmi, yer yer göndermeler dışında irdelenmeyecektir.

II. J. Locke'ta İde ve Sözcük İlişkisi

J. Locke'un epistemolojisi işaret edildiği üzere ide teorisi üzerine kuruludur. Bu teoriye göre bilgi, 'ideler arası uygunluk ilişkisi' olarak tanımlanır. İdenin kaynağı ise algılar veya duyumlardır. Her hâlükârda dışsal bir kaynağa müncer olan ideler, çeşitli şekillerde tasnife tabi tutulabilirler. Duyum ideleri ve düşünüm ideleri, basit ideler ve karmaşık ideler gibi. Ne şekilde tasnif edilirse edilsin her hâlükârda zihne ilk olarak dışarıdan bir veri girişi olmalıdır. Dolayısıyla düşünüm ideleri (algılama, akıl yürütme, düşünme vb.) olarak adlandırılan ideler de basit idelerden mürekkep olan karmaşık ideler de ancak duyum ideleri zihne girdikten sonra bu ideler üzerinde yapılan zihinsel işlemler sonucu ortaya çıkarlar. Kısacası duyu ve buna bağlı olan zihin işlemleri bütün bilgimizin nihai kaynağı olarak işlev görürler (Çelebi, 2017: 21-28).

Şimdi bu noktada şu soru sorulabilir ve nitekim sorulmaktadır: Bilgi, duyu verilerinin algılanması sonucu zihinde oluşan ideler arası uygunluk ise bu uygunluğun tezahür formu olan önermeler ve bunların öğeleri olan sözcüklerin ideler ile olan ilişkisi, uygunluğu ve ideleri temsil etme durumu nedir?

Filozofa göre konuşma vasıtası olan dil, tanrısal bir vergi olup sadece seslerin çıkarılmasından ibaret değildir. Asıl olan insanların bu sesleri (sözcükleri) içsel kavramlarının imleri olarak kullanabilmeleri ve böylelikle anlamlı konuşabilmelidir. Çünkü dil dediğimiz aygıtı oluşturan sözcükleri, kendi zihinlerindeki idelerin imleri yapamadıkları takdirde insanların meramlarını başka öznelerle aktarılabilmesi mümkün olmaz ve dolayısıyla konuşma gerçekleşemez. Başka bir deyişle dilin olabilmesi için sözcük ve ide uyumunun olması gerekir. İdelere ortak olduğu için idelere karşılık olarak kullanılan sözcükler sayesinde öznelerarasılık (intersubjektivite) mümkün olabilmektedir (Locke, 2004: 284). Doğal olarak öznelerarasılığın vuku bulması için bir uzlaşının olması gerekir ancak bu uzlaşma nerede aranmalıdır ve bu uzlaşmanın doğası nedir? sorularının da yanıtlanması gerekmektedir.

J. Locke, bilginin kaynağı konusundaki katı ampirik/duyumcu tutumunu, sözcüklerin ortaya çıkışı ile ilgili olarak da sürdürmektedir. Ona göre sözcüklerimiz, ortak duyulur idelere bağlıdır. Duyulara çok uzak olan eylem ve kavramlar nihai noktada duyulur olanlardan mütevellit olup daha sonra duyularımızın erimi dışında kalan idelerin yerlerini tutmuşlardır. Örneğin imgeleme, kapsama, katılma, kavrama, sıkılma, dinginlik gibi sözcükler duyulur şeylerin işlemlerinden alınmış ve düşüncenin belli kiplerine uygulanmıştır. Hakeza ruh (*spirit*) ilk anlamında nefestir. Melek (angel) habercidir. Düşünüre göre kaynaklarına kadar izleme imkânımız olsa bütün dillerde duyularımız kapsamına girmeyen şeylerin yerini tutan adların duyulur idelerden doğduklarını görürüz (2004: 285). Dolayısıyla her kavramın mutlaka duyulur olandan türetildiğini düşünen Locke'a göre ilk insanlar kendi içlerinde duyumsadıkları şeyleri ya da duyuların erimi dışında kalan başka bir ideyi başkalarına bildirmek üzere duyumun genellikle bilinen sözcüklerinden yararlanmak istemişler ve bu yoldan dışsal duyulur görüntüleri olmayıp da kendi içlerinden geçirdikleri işlemleri başkalarına daha kolay anlatabilmişlerdir. Böylece herkesin bildiği ve zihnin içsel işlemlerini anlatabilmek için herkese uygun gelen adları bulduktan sonra artık bütün başka ideleri de sözcüklerle anlatacak yeterli donanımı elde etmişlerdir. Kısacası sözcüklerin kullanımı idelerin duyulur işaretleridir.

Sözcüklerin temsil ettikleri ideler de onların uygun ve doğrudan imlemleri (*significations*) olmaktadır. Öte yandan bu durum, sözcüklerle ideler arasında var olan zorunlu bir bağ dolayısıyla değildir. Şayet böyle olsaydı bütün insanların tek bir dilinin olması gerekirdi. O halde bir sözcüğün bir idenin imi olması tamamen iradi bir eylemin sonucudur. Kısacası sözcükler, idelerin duyulur işaretleridirler; sözcüklerin temsil ettikleri ideler de onların uygun ve doğrudan imlemleridirler (Locke, 2004: 286-7; 1825: 291).

Söz konusu bu temsiliyet kuramından Locke'un ideler arası aynılığı anladığı da anlaşılmalıdır. Bir kimse kendi idesini başkalarını idesinin temsilcisi yaptıktan sonra, adlandırmada bir farklılık varsa başkasının kullandığı adı seçebilir ancak seçtiği ad her hâlükârda kendisinde bulunan bir ideye karşılık gelir. Locke bu durumu şu misal üzerinden anlatır:

Bir çocuk altın adı verildiğini duyduğu bir maden için şayet sadece parlak ışıltılı sarı bir renkten başka bir şeyi fark etmezse, altın sözcüğünü sadece bu renk idesine uygular ve tavus kuşunun kuyruğunda gördüğü aynı renge de altın der. Ondan daha iyi gözlemleyen bir çocuk, parlak sarıya bir yüksek ağırlık da ekler, o zaman altın sözcüğü onun kullanımında parlak sarı ve çok ağır bir nesneyi imler. Başkası bu niteliklere eriyebilirliği de ekler ve altın sözcüğü onun için parlak, eriyebilir ve çok ağır bir nesneyi imler. Bir başkası işlenebilirliği ekler. Bu çocuklardan her biri o sözcüğü uyguladığı ideyi anlatmak istediği durumlarda hep aynı altın sözcüğünü kullanır. Fakat her birinin onu sadece kendi idesine uyguladığı, onu kendinde bulunmayan bir karmaşık idenin yerini tutan bir im yapamayacağı açıktır (2004: 288-89; 1825: 292).

Kısacası konuşanlar ve konuşmaya muhatap olanlar her zaman kendi zihinlerinde var olan ideleri esas alarak anlam dünyasını inşa ederler. Öte yandan Locke, öznelerarası konuşmaların hiçbir biçimde anlamsız olmadığını, sözcüklerin iki gizli bağlantıya sahip olduğuna ilişkin varsayım ile dile getirir. Birincisi her sözcüğün başkasının zihnindeki ideyi imlediği varsayıdır. İkincisi ise sözcüklerin gerçek şeylerin yerlerini tuttuklarının varsayılmamasıdır (Locke, 2004:289; 293). Çünkü insanlar gerçek

şeyler üzerine konuşurlar ve bu konuşmaların karşı bilinçte aynıyla karşılık bulacağını varsaymak zorundadırlar. Aksi takdirde farkında olarak ve karşılık bulmadığını bilerek konuşabilmek mümkün değildir.

Locke, anlamlılığın her daim sözcüklere eşlik etmediğinin de farkındadır. Bu bağlamda sözcük ve ide bağlantısının her daim gözetilmediği daha doğrusu alışılmış sözcüklerin ezbere kullanımından doğan bir takım anlamsızlıkların vuku bulduğuna işaret eder: “Beşikten başlayan bir alışılmış uygulamayla belli anlamlı sesleri çok iyi öğrenip dilimizde hazır ve belleğimizde el altında bulundurduğumuzdan fakat yine de onların imlemlerini inceleyip saptamada her zaman dikkatli olmadığımızdan insanlar çoğu zaman şeylerin kendilerini dikkatle incelemek istediklerinde bile düşüncelerini şeylerden çok sözcüklere bağlarlar. Bu yüzden sadece çocuklar değil, büyüklerin bir bölümü de birçok sözcüğü papağan gibi öğrendikleri ve bu seslere alıştıkları için söylerler” (2004: 290; 1825: 293). Burada dile getirilen, önemli ölçüde doğru anlamı tespit etmekle ilgilidir. Dolayısıyla mutlak anlamsızlık ayrı bir şey, doğru anlamı tespit edememenin yol açtığı anlamsızlık başka bir şeydir. İkinci anlamıyla anlamsızlık, vakıya tetabukun olmaması ile ilgili mecazi bir anlamsızlıktır. İkisinin arasını bulacak olursak şöyle diyebiliriz. Tekabüliyet ve tetabuk anlam için olmazsa olmazdır. Bu hem sözcük hem ide hem de nesne için geçerlidir. Başka bir deyişle sözcük ideye, ide de nesneye tekabül ve tetabuk etmeli ki hem hakiki hem de mecazi anlamda “anlam” hasıl olsun.

Bütün bunlar tekil öznenin anlamlandırması ile ilgilidir ancak hangi sözcüğün hangi ideyi mutlak olarak temsil ettiği özneler arasında bilinebilir mi? Başka bir deyişle iki bilincin birbirlerinin içeriğine mutlak anlamda muttali olması mümkün müdür? Bu soruya cevap kabilinden Locke’un, bir sözcüğün tam olarak hangi ideyi imlediğinin ancak öznenin kendisi ile sınırlı olabileceğini, öznelerarasılık diyebileceğimiz sorunun nihai olarak çözülemeyeceği biçiminde bir kanaati vardır. Bu durumu şöyle ifade eder:

Sözcükler uzun ve sürekli kullanımla insanlarda belli ideleri öylesine deyişmez ve hızlı biçimde uyarırlar ki, insanlar bunlar arasında doğal

bir bağlantı bulunduğunu varsayma eğilimindedir. Fakat sözcükler insanlardaki özel ideleri imledikleri ve bunu da tümüyle kendince (arbitrary) bir düzenlemeyle yaptıkları için bunların başkalarında, aynı dili kullananlarda bile, bizim onların yerini tuttuğunu düşündüğümüz aynı ideleri uyaramayacakları açıktır. Ayrıca her insanın sözcükleri istediği idenin yerini tutacak biçimde kullanma bakımından öyle bozulmaz bir özgürlüğü vardır ki, hiç kimse de başkalarının kendisiyle aynı sözcükleri kullandığı zaman onların zihinlerinde de kendi zihinlerindekiyle aynı idelerin bulunmasını sağlama gücü yoktur (2004: 290-291; 1825: 294).

Sözcük ve ide ilişkisi bağlamında genel çerçevede söylenenleri özetleyecek olursak, Locke'a göre sözcükler, ideleri temsil ederler ancak ide ile sözcük arasında zorunlu bir bağ yoktur. Kurulan ilişki iradi, başka bir deyişle uzlaşımaldır. Her tekil bireyin zihnindeki idelerin mutlak anlamda çakışması mümkün değildir fakat bundan öznel arası konuşmanın anlamsız olduğu sonucunu çıkaramayız çünkü her birey sahip olduğu idenin başkasında bir tekabüliyetinin olduğunu varsayar. Aksi takdirde konuşma anlamsız olur.

Sözcük, ide ve nesne tekabüliyeti bağlamında tartışılan diğer bir konu ise olumsuzluk ve genellemelere ilişkin durumdur çünkü olumsuzluk ve genellik ifade eden idelerin karşılık geldiği nesnenin muayyen olmadığı açıktır. O halde bu kabilden olan idelerin göndermelerini veya imlemlerini soruşturmak temsil teorisi açısından önem arz etmektedir. Şimdi bu meseleye göz atalım.

II. Olumsuzluk, Soyutlama ve Genelleme

Genel kural olarak her sözcüğün ona karşılık düşen bir ideyi imlediği kabul edildiğinde olumsuzluk bildiren sözcüklerin idesinin de ne olduğu doğal olarak tartışılmalıdır. Locke, bu bağlamda çağdaş felsefede olumsuzluk/negasyon problemi ile ilişkili olan bu meseleye ilk dikkat çeken düşünürlerdendir:

İdelerin yerini tutan adların dışında, insanların ideleri değil de yalın ya da karmaşık ya da her türden idelerin eksikliğini ya da

yokluğunu imlemekte kullandıkları başka sözcükler vardır. Latince hiç (nihil), İngilizce kısırlık (barrenness), bilgisizlik (ignorence) böyledir. Olumsuzluk ya da yoksunluk bildiren sözcüklerin hepsinin idelerle ilgili olmadıklarını ya da ideleri imlemediklerini söylemek uygun olmaz. O zaman onların anlamsız sesler olması gerekirdi. Oysa bunlar olumlu (positive) idelerle ilgilidir ve onların yokluğunu imlerler (Locke, 2004: 285; 1825: 290).

Locke, idelerin eksikliğini ya da yoksunluğunu anlatmakta kullanılan söz konusu sözcüklerin gerçekte muayyen bir ideye, doğal olarak bu idenin de muayyen bir nesneye tekabül etmediğinin farkındadır ancak öte yandan epistemolojisi gereği idesiz bir sözcük de olmamalıdır. Kanımca filozofun sistemini inşa ederken kullandığı terminolojik malzeme, kimi durumları izah etmekte yetersiz kalmaktadır. Örneğin ilgili paragrafın başında “bunlar herhangi bir ideyi imlemezler” derken, sonunda “bunların hiçbir ideyi imlemedikleri doğru olmaz, aksi takdirde anlamsız olurlardı” demek, çalışmanın başında ifade etmeye çalıştığımız insanı ve insana dair olanı analiz etmenin ve onu bir çerçeveye hapsedmenin yol açtığı zorluktan kaynaklansa gerektir. Locke, teorisi gereği bir taraftan bir mütakabiliyet ilişkisi aramakta bir taraftan da bu mütakabiliyetin ontolojik statüsü gereği mümkün olmadığı durumları izaha kalkışmaktadır. Sorunu ise pozitif idenin olmamaklığı ile ilişkilendirmek suretiyle veya pozitif idenin olmamasını bir ide olarak tanımlamakla çözmek istemektedir. Hâlbuki idenin oluşması Locke’un teorisine göre bir duyu verisine sahip olmayı gerekli kılmaktadır ki biz buna resim teorisi diyebiliriz. Bu durumda da söz konusu paradoks kaçınılmaz olmaktadır. Bize göre anlamın teşekkülünde resim teorisinin yetersiz kaldığını itiraf etmek gerekir çünkü anlam her daim olgusal bir karşılık ile var olmayıp çok geniş ve karmaşık bir süreci muhtevlidir. Nitekim Heinemann gibi çağdaş düşünürler de söz konusu problemin önemli ölçüde anlamla ilgili olduğunu, varlığın olmamasıyla ilgili olmadığını düşünmüşlerdir (Buchdahl, 1961: 178).

Her sözcüğün tikel bir karşılığının olmamaklığı, başka bir deyişle bütünüyle tikeller üzerinden bir konuşmanın imkânsızlığı, bizi soyut ve genel kavramların varlığına icbar etmektedir. Bu durumun farkında

olan Locke'a göre bunun böyle olması aklın ve zorunluluğun bir gereğidir çünkü eğer her tikel şeyin imlenebilmesi için bir seçik ad gerekli olsaydı sözcüklerin sayısının çokluğu bunların kullanılmasını karıştırdı. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak üzere dil, genel terimlerin kullanımında yeni bir aşamaya ulaşmış ve tek sözcüğün birçok tikel varlığı imlemesini sağlamıştır. Filozofa göre seslerin bu yararlı kullanışı, imleri oldukları ideler arasındaki ayırımdan elde edilmiştir. Genel idelerin yerini tutacak adlar genel olmuş, tikel olan adlar da tikel kalmıştır (Locke, 2004: 285). Başka bir deyişle genelleştirme veya soyutlama idelerin genellemesi ve soyutlanması ile paralellik arz etmektedir. Sözcükler, genel idelerin imleri yapılarak genel olurlar. İdeler de kendilerinden zaman ve yer koşullarıyla onları şu ya da bu tikel varoluş içinde belirleyen öteki idelerin ayrılmasıyla genel olurlar. Bu tür soyutlamayla sözcükler, birden çok bireyi temsil etmeye muktedir olurlar. Bu süreci Locke şöyle örnekler:

Çocuklar ilk olarak dadı ve annelerinden aldıkları idelerle mücehhezdirler. Çocukların kullandıkları 'dadı' ve 'anne' adları sadece o kişilerde belirlenir. Daha sonra zaman ve daha geniş bilgi, onların şekil ve başka birçok niteliğin uyuşmasıyla anne ve babalarına ve yakınlarında bulunan başka kişilere benzeyen birçok şey bulunduğunu gözlemledikleri zaman, bu birçok tikelin aynı biçimde pay aldığı bir ideyi kurarlar ve buna başkalarının yaptığı gibi genel bir ad, örneğin 'insan' adını verirler. İşte böyle bir genel ad ve bir genel ide edinmiş olurlar. Böylece yeni bir şey yapmış olmazlar. Sadece Peter ve James'in Mary ve Jane'in karmaşık idelerinden bunların her birine özgü olan şeyleri atıp hepsinde ortak olan şeyleri saklamış olurlar (Locke, 2004: 293-94; 1825: 296).

Filozofa göre bütün kavramlar (*notions*), genel yapılar ve özler (*natures*) de ortak nitelikleri alıp farklılıkları atarak yapılan genellemeler gibi oluşturulurlar. Türler ve cinsler de aynı şekilde birtakım adlar almış olan az ya da çok kapsamlı soyut idelerin oluşmasından başka bir şey değildirler (Locke, 2004: 295; 1825: 297). Bu durumda genel sözcüklerin doğrudan neyi imlediklerini irdelemek gerekir.

Locke'a göre genel sözcükler salt olarak tikel bir şeyi imlemezler. Çünkü o zaman genel isimler değil, özel isimler olurlardı. Aynı şekilde çokluğu da imlemezler. O zaman da adam (*man*) ve adamlar (*men*) aynı şey olmuş olurlardı ve sayılar arasındaki farklılığın bir hükmü kalmazdı. Bu durumda genel sözcüklerin imlediği şey, nesnelere bir türdür (*a sort of things*) ve bu, zihindeki soyut bir idenin bir imi tarafından gerçekleşir. Bu ide ile var olan şeyler arasında bir uyuma vardır ve böylelikle şeyler, ortak bir isim veya türün altında toplanırlar. İşte bu soyut ideler, cinslerin (*genera*) ve türlerin (*species*) öz'leri olmaktadır. Dolayısıyla Locke'a göre türlerin özü (*essences of the sorts*) veya Latince ifadesiyle şeylerin türleri (*species of things*) soyut idelerden başka bir şey olmayıp her idenin tekabül ettiği nesnel bir gerçeklik değildir. Bu durumda herhangi bir türün özüne sahip olmak, bir adın bir ide ile uyumundan başka bir şey olmamaktadır çünkü bir türden olmakla bu türün adını taşımaya hakkı olmak, örneğin bir insan olmak ya da insan türünden olmakla insan adını taşımaya hakkı olmak filozofa göre aynı şeydir. Bundan da şeylerin türlerinin özlerinin, dolayısıyla da şeylerin türlerinin insan anlığının (*understanding*) soyutlama ve bunları genel ideler yapma yetisinin eseri olduğu ortaya çıkmaktadır (Locke, 2004: 297-8; 1825: 303). Ancak burada bağ görevi yapan bize göre ideler değil adlar olsa gerektir çünkü Locke'un özlere ilişkin diğer bir varsayımı ise özlerin var edilemez ve bozulamaz olduklarını söylemesidir. "Sözünü ettiğimiz belli adlar almış olan bu soyut idelerin özler oldukları ayrıca özler üzerine söylediklerimizden, yani özlerin var edilemez ve bozulamaz oluşlarından da görülebilir. Çünkü İskender ve Bukephalos'un başına ne gelirse gelsin 'insan' ve 'at' adı verilmiş olan idelerin aynı kaldığı kabul edilmiştir. Böylece türlerin özü, o türün bireylerinden birinin ya da hepsinin başına ne gelirse gelsin bütün ve yıkılmamış olarak kabul edilmiş oluyor" (Locke, 2004: 301). Dolayısıyla gerçekte değişmeyen şey gerçek karşılığı olsun olmasın addan başka bir şey değildir. Nitekim Locke bunu açıkça beyan eder:

Dünyada tek boynuzlu diye bir hayvanın ya da denizkızı diye bir balığın olmamasına ve bulunmamış olmasına karşın yine de bu adların tutarsızlık içermeyen karmaşık soyut idelerin yerini

tuttuğu kabul edildiğinde, bir denizkızının özü bir insanınki kadar anlaşılabilir bir şeydir ve bir tek boynuzlu idesi de bir at idesi kadar belirli, değişmez ve sürekli. Bu söylenenlerden özlerin değişmezliği öğretisinin özlerin ancak soyut ideler olabileceğini kanıtladığı ve bu öğretinin özler ile onların imleri olan belli sesler arasında kurulmuş olan bağıntı temeli üzerine kurulduğunu ve aynı adın imleminin aynı kaldığı sürece doğru kalacağını açığa çıkarmıştır (Locke, 2004: 302; 1825:305-306).

Görüldüğü üzere Locke'un sisteminde sözcükler veya adlar her zaman dünyada var olan spesifik özlerin isimleri olarak kullanılmamaktadırlar. Bu bağlamda bir terimin kullanımı, benzerlik temelinde oluşturulmuş soyut bir idenin başka bir deyişle insan algısının (*conception*) açıklanmasından başka bir şey değildir (Ayers, 1999:51). Bu bağlamda genelleme ile karıştırılabilecek veya temsil meselesinde genellemelere yakın olan diğer kavramlar ise tümel olanlardır ancak Locke genel kavramları tümel olanlardan ayırır. Ona göre yukarıda değinildiği üzere sözcükler, genel idelerin imleri olarak kullanıldıkları ve böylece birçok tikel şeye eşit biçimde uygulanabilir oldukları zaman geneldirler. İdeler de birçok tikel şeyin temsilcileri oldukları zaman genel olurlar fakat tümel her biri kendi varoluşunda tikel olan şeylerin kendilerinde hatta imlemlerinde genel olan sözcükler ve idelerde bulunmaz. Bunların imlemi insan zihninin onlara eklediği bir bağıntıdan başka bir şey değildir (Locke, 2004: 297). Dolayısıyla tikellerden karşılığının olmaması ve göndergesinin insan zihnine indirgenmesi itibarıyla tümel olan, genel olandan ayrı tutulmaktadır.

Bütün bu söylenenler ışığında şu hususların vurgulanması icap etmektedir: Locke temelde her idenin bir deneyimsel yahut olgusal karşılığı olduğunu ifade etmişti. Dolayısıyla idelerin bir nesnel karşılığı olmalı. Öte yandan bu ideleri temsil eden sözcüklerin veya adların da aynı imleme sahip olduğunu ifade eden Locke, özlerin ise tür veya cins gruplamalarını ifade eden soyut idelerden başka bir şey olmadığını söylemişti. Yukarıda alıntılanığımız paragrafta ise tek boynuzlu bir hayvanın veya denizkızı diye bir balığın hiçbir biçimde var olmasa bile onun özünün değişmez ve anlaşılır olduğunu söylemektedir. Hâlbuki Locke'un

epistemolojisine göre böyle bir şeyin idesinin de olmaması ve idesi olmayan bir şeyin de kavranılamaması gerekir. Burada ölçü olarak ortaya koyduğu “tutarsızlık içermeyen karmaşık soyut idelerin yerini tutma” ifadesi, tahayyül edilebilir olmaya karşılık gelmektedir. O halde ontolojik varlıklarından bağımsız olarak herhangi bir tasavvur veya kabul dahi bir öze işaret sayılmaktadır ancak örneğin deniz ve kız ve balık idelerine sahip olan birisinin, bunların terkibi sonucu oluşan tahayyülünün öznelliği de son derece açıktır. Öte yandan salt hayal ürünü olan bir varlığın idesinin anlaşılabilir ve değişmez olduğunu söylemek öznelliğin doğasına aykırıdır. Kaldı ki her hangi bir öznenin, hakkında hiçbir deneyime sahip olmadığı bir varlığa dair zamanla değişik tasarım ve tahayyüllere sahip olması da son derece olasıdır. Dolayısıyla öze atfen yapılan değişmezlik vurgusu ile mezkûr tespitlerin çeliştiğini söyleyebiliriz.

IV. Sonuç ve Değerlendirme

Harici dünyanın aklımız veya zihnimiz tarafından nasıl bilinebildiği sorunu felsefenin en eski ve en zor sorunlarından biridir. Bu sorunun üstesinden gelmeye çalışan teorilerden biri de J. Locke’a atfedilen temsil teorisidir. Zihinsel bir varlık olan ide ile söz konusu idenin teka-büliyeti esasına dayanan bu teori, J. Locke özelinde birçok tartışmaya konu edilmiş ve bu bağlamda farklı yorumlamalara imkân vermiştir. Kuşkusuz bu farklılıkların ortaya çıkmasında Locke’un terminolojik özensizliğinin de payı vardır ancak bize göre ana sebeplerden biri insanın bizatihi karmaşık ve sofistike yapısının çözümlenebilme zorluğu ile ilgilidir. İnsanın bilme yetisini ve bilişsel süreçlerini nesnel bir yasa çerçevesinde izah etmeye çalışmak, teslim etmek gerekir ki oldukça zordur.

Locke’un temsil teorisi ile ilgili anahtar terim idedir çünkü filozofa göre bilgi, ideler arası uyumun veya uyumsuzluğun bilinmesidir. Zihni boş bir levha olarak gören düşünürün ideyi devşirdiği kaynak ise en genel anlamıyla deneyim dünyasıdır. O halde evvela düşünürün sisteminde idenin teşekkül sürecini hatırlamak, temsiliyetin de imkânını veya imkânsızlığını görmemize yardımcı olacaktır. Locke’un ide teorisini kabaca hatırlayacak olursak; zihin evvela basit ideleri algılar. Basit

idenin olabilmesi için öncelikle duyumunun olması gerekir. Bileşik ideler ise basit idelerden oluşurlar. Bütün bunların yanı sıra duyuusal karşılığı olmayan ancak duyu verisi sonucu zihne giren idelerin üzerindeki işlemler sonucu oluşan anlama, kavrama, algılama gibi düşünüm ideleri de bu minvalde vücuda gelirler.

Böyle bir tanımlamanın son derece karmaşık olan bilgi ve bilişsel süreçleri betimleyebilmesinin zorluğu ortadadır çünkü yukarıda da görüldüğü üzere var olan bütün sözcüklerin bir ideyi, bir idenin de karşılık düştüğü nesneyi belirleyebilmek gündelik pratikte mümkün değildir. En başta düşünüm idelerinin bizatihi kendilerinin ide itibarıyla karşılığının ne olduğunu saptamak mümkün değildir. Nitekim Locke da böyle bir arayışa girmemiş ve bunlara zihnin işlemleri demiştir. Burada bize göre sorun veya konunun düğümlendiği nokta, Locke'un bir taraftan doğuştan ideleri yok sayma pahasına bütün ideleri duyu verisine indirgeme çabası içine girmesi bir taraftan da bilginin doğuştan olmamaklıgını mutlaka deneyim sonucu olması gerektiğini ispatlama teşebbüsünde bulunmasıdır. Hâlbuki böyle bir karşıtlık üçüncü bir duruma da imkân tanıyabilir. Yani bir taraftan doğuştan ideler reddedilirken bir taraftan da her idenin mutlaka bir duyuusal objeye dayanmaması kabul edilebilir. Nitekim düşünüm ideleri ile ilgili durum budur. Zihninde elde ettiği basit ideler üzerindeki işlemi, zihninde var olduğunu tekrar etmekten başka bir anlama gelmemektedir çünkü 'zihin' demek, 'düşünen' 'işlem yapan şey' demektir. Başka bir deyişle zihninde işlem yapabilirligi bizatihi zihninde kendisini veya ontolojisini ifade eden bir totolojidir. Tıpkı midenin sindirim yapabilmesini midenin bizatihi kendisi veya ontolojisi olması gibi. Nasıl ki mide sindirme işlemini yapmak için dışarıdan bir girdiye ihtiyaç duyuyorsa zihin de işlem yapmak için bir girdiye ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda zihne dışarıdan gelen ideler üzerinde zihninde yaptığı işlemler zihninde doğası gereği olup farklı bir ide türü imiş gibi kabul edilmemeli daha doğrusu bu şekilde adlandırılmamalıdır. Algılama, kavrama, düşünme gibi sözcükler gerçekte bu işlemlere verdiğimiz isimlerdir. Bunlara ide nitelemesi yapmak başlı başına terminolojik bir soruna yol açmaktadır ki bize göre sözcük, ide ve nesne arasında kurulan tekabülîyet ve tetabuka dair farklı yorumlamaların bir

sebebi budur. Aynı şekilde öz, tür ve genel ifadeleri de zihnin bir işlemi olarak kabul edebiliriz. Zihnin benzer veya ortak noktalardan hareketle yaptığı soyutlamayı adlandırmak işi bize düşmektedir. Bunların harici bir karşılığını bulmak, tıpkı düşünüm ideleri gibi gereksizdir. Nitekim Locke da bu durumu, konuşabilmek için aklın zorunlu bir işlevi olarak ifade etmişti. Ayrıca burada aslında iki noktanın altını çizmek gerekir. Birincisi, Locke gerçekte dışsal duyuya karşılık gelmeyen bir takım idelerin varlığını kabul etmiş görünmekle birlikte bu idelerin sözcüğe dönüşme süreci veya adlandırılmasında duyulur olandan hareket edildiğini düşünmektedir çünkü ortak duyulur nesnenin yansıması olarak adlandırılan bir içsel duygunun aktarımının daha kolay olacağını savlamaktadır. İkinci nokta ise filozofun epistemolojisi göz önüne alındığında her basit idenin mutlaka bir duyu verisinden kaynaklı olması gerekliliği savına bütün sözcüklerin uymamasıdır. Töz idesi ve düşünüm ideleri buna örnek olarak gösterilebilir. Töz idesinin belirsiz bir ide olduğunu söylemesi ve bu bağlamda birçok yoruma sebebiyet vermesi (Sorrell, 2004: 44) bize göre hep bu tavır ile ilgilidir. Benzer şekilde Locke, düşünüm ideleri diye bir ide türü icat etmişti ve bu ideler zihnin mevcut ideler üzerinde düşünmesi ile elde ediliyordu ki bize göre her ne kadar nihai kaynak duyuların sağladığı ilk veriler oluyorsa da zihnin işlemi ve de işlevi, var olan idelerin zaten içinde buldukları hali adlandırmaktan ibarettir. Fakat Locke, yine duyu teorisinden taviz vermemek adına bu sözcüklerin de bir biçimde duyusal varlık evreninden türetildiğini söylemektedir. Özetle ifade edecek olursak burada var olan işlemin verisi dışsal varlığa dayanmakta, işlemin kendisi içsel bir durum olarak zihnin bizatihi bir niteliği olmakta, bu niteliğe verdiğimiz ad ise uzlaşım-sal bir çerçevede duyulur objelerden alınmaktadır.

Bu dilsel teorinin uzlaşım-sal olduğu kabul edildiğinde bize göre başka bir sorun ile karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu da ilk insanın iletişim kurabilme yeteneğini nasıl elde ettiği meselesidir. Şayet sözcük ve anlam uzlaşım-sal bir mahiyette var oluyorsa ilk insanların iletişim kurabilmeleri için bütün idelerin adlandırılması gerektiği ve bunun da uzun bir zamana, birkaç kuşağın geçmesine gereksinim duyduğu açıktır. Öte yandan insanların ortak idede nasıl hem fikir olduklarını

izah edebilmek oldukça güçtür. Çünkü bir idenin anlatımı için başka idelerin göstergeleri olan sözcüklerin yardıma çağrılması gerekir ve bu durum ilk insana kadar geriye götürüldüğünde ilk konuşmanın mantıksal olarak nasıl gerçekleşmiş olduğu izah edilebilir olmaktan uzaktır. Duyu alanının dışında kalan idelerin anlatımının duyulur olandan kopyalanmasının veya duyulur olanlar üzerinden betimlenmesinin konuşmanın imkânı için bir kolaylık sağladığı makul görülebilir ancak Locke'un bunun nesne temelli bir uzlaşma olduğu savı, bu makuliyetin zorunlu sonucu olarak kabul edilmeyebilir. Sözcüklerin veya adlandırmanın uzlaşımın değil de başka bir a priori/ontolojik kaynağa dayandırılmasının, ilk iletişimin mümkün olabilmesi açısından daha rasyonal olmadığının hiçbir kanıtı yoktur.

Netice olarak Ortodoks Locke yorumcularının Locke'un epistemolojisini "resim teorisi" bağlamında bir temsiliyet olarak değerlendirmeleri de buna karşın kimi yorumcuların filozofu nominalist olarak görüp filozofun sisteminde sözcüklerin ad düzeyinde bir temsiliyet sağladığını ileri sürmeleri de bize göre eşit derecede haklıdır. Bütün buna yol veren filozofun kendi sistematik olmayan sistemidir. Locke'u buna icbar eden ana güdünün içinde yaşadığı toplumun ortak duygusunu-sağduyusunu merkeze alarak bir felsefi sistem inşa etme çabası olduğunu düşünüyoruz. Bu konu, filozofun gerçekte bir sağduyu felsefesi inşa etmeye çalıştığı biçimindeki iddiamız, başka bir çalışmanın konusu olmayı hak etmektedir.

JOHN LOCKE'S THEORY OF REPRESENTATION: THE RELATIONSHIP BETWEEN WORDS AND IDEAS

Abstract

In the first half of the 20th century, the epistemological interests of analytical philosophers have largely focused on the relationship between knowledge and perception. These philosophers including thinkers as Russell, Moore, H.H. Price, Ayer, advocated a doctrine known as sensory-data theory, despite all its differences. The philosophical roots of the so-called doctrine, which we call as a matter of representation in general term, can be traced back to Ancient Greece, but in modern philosophy one of the most famous references of this theory is the English philosopher J. Locke (1632-1704). Locke's views, which address the problem of the awareness of the world of objects outside our minds or perceptions, have been understood and interpreted in many ways but In this paper, it will be examined the philosopher's representative epistemology in terms of just relationships between words (names) and ideas .

Keywords: J. Locke, theory of representation, perception, mind, sensory data.

Kaynakça

- AYERS, M. (1999). *Locke*, New York: Routledge.
- BUCHDAHL G. (1961). "The Problem of Negation", *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 22, No. 2 (Dec., 1961), pp. 163-178.
- CHAKRABARTI, D., "Did Locke Hold the Representative Theory of Perception?", *Journal of Indian Council of Philosophical Research*, (2018) 35: 61, <https://doi.org/10.1007/s40961-017-0103-0>.
- ÇELEBİ, E. (2017). *John Locke'un İdeler Teorisi, Eleştirel Bir İnceleme*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- LOCKE, J. (1825). *An Essay Concerning Human Understanding*, London: Thomas Davison.

LOCKE, J. (2004). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kbalcı Yayınları.

SORRELL, K. S. (2004). *Representative Practices*, Fordham University Press: New York.

İnternet Kaynakları

Internet Encyclopedia of Philosophy. Locke: Knowledge of the External World. <https://www.iep.utm.edu/locke-kn/#SH2c>. Erişim Tarihi: 20/10/2019.

https://www.philosophybasics.com/branch_representationalism.html, Erişim Tarihi: 20/10/2019.